

Model Willi pod Jedlami

- Autor proj. Stanisław Witkiewicz
- Czas powstania 1899
- Wymiary wysokość: 112 cm, długość: 184 cm, szerokość: 131 cm
- Numer inwentarzowy S/4091/MT
- Muzeum [Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem](#)
- Tematy [wyrzeźbione](#), [góry](#), [znane postaci](#)
- Technika [stolarka](#), [ryzowanie](#)
- Materiał [drewno świerkowe](#), [drewno mahoniowe](#), [drewno gruszkowe](#)
- Prawa do obiektu Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem
- Prawa do wizerunków cyfrowych domena publiczna
- Digitalizacja RPD MIK, projekt Wirtualne Muzea Małopolski
- Tagi [styl zakopiański](#), [model](#), [Stanisław Witkiewicz](#), [Zakopane](#), [3D](#), [audiodeskrypcja](#), [domena publiczna](#)

Styl zakopiański w miniaturze

Drewniany model Domu pod Jedłami jest z całą pewnością jednym z ulubionych eksponatów publiczności odwiedzającej Muzeum Stylu Zakopiańskiego w willi Koliba. Co decyduje o jego popularności? Z pewnością kunszt wykonania i rozpalanie wyobraźni odbiorców. Model niektórym przypomina domki dla lalek, dla innych zaś jest prawdziwym dziełem sztuki. Każdy zwiedzający chętnie zagląda przez maleńkie okna i drzwi do środka, szukając miniaturowych mieszkańców tego niezwykłego obiektu. Jego powstanie zaś wiąże się ze stylem zakopiańskim i Stanisławem Witkiewiczem. To prawdziwe cacko zostało wykonane z kilku rodzajów drewna w ciągu ostatnich trzech miesięcy 1899 roku. Do ścian i konstrukcji dachu użyto świerku, do odrzwi, okien, słupów, balkonów, sosrębów i drzwi — gruszki. Dach zaś wykończono mahoniem, którego użyto na gonty. Wycięto ich 8000 ze skrzynek na cygara. Pracował nad nim cały zespół podhalańskich budarzy (Józek Giewont, Jaś Obrochta, Wojtek Gąsienica, Wojtek Żwijac, Józek Mikuda, Jędrus Walczak, Wojtek Bednarz, Jędrus Gąsienica, Ignac Hoły, Józek Łuszczek, Suchecki, Wojtek Roj Scepancyn i Józek Szostak) pod kierunkiem samego twórcy stylu zakopiańskiego — Stanisława Witkiewicza. Nie ograniczono się jedynie do odtworzenia formy budynku, ale wykonano również kunsztowne dekoracje na balustradach, odrzwiach, opaskach okiennych i drzwiach. Co ciekawe, malownicze ornamenty w formie leluj i rozetek pojawiają się nie tylko na elewacjach. Po otwarciu, wewnątrz, można je oglądać na miniaturowych sosrębach, odrzwiach i opaskach. Są wykonane z takim samym pietyzmem jak te na zewnątrz.

Witkiewicz, zainspirowany tradycyjnym budownictwem podhalańskim, rozpoczął kampanię na rzecz powstania pierwszego polskiego stylu narodowego. Idealna okazja do wcielenia teoretycznych założeń pojawiła się, kiedy Zygmunt Gnatowski (zamożny właściciel ziemski z Ukrainy) postanowił wybudować dla siebie dom w wiosce pod Tatrami. Witkiewicz podjął wyzwanie i zaprojektował okazały drewniany budynek, który nawiązywał w swym kształcie i konstrukcji do podhalańskich chałup, zapewniając przy tym komfort. Owym pierwszym budynkiem jest willa Koliba przy ulicy Kościeliskiej 18. Po niej przyszły kolejne realizacje.

Z pewnością najokazalszą z nich jest Dom pod Jedłami, wybudowany na Kozińcu w latach 1896/1897 dla Jana Gwalberta Pawlikowskiego. W dwa lata po ukończeniu jego budowy powstał omawiany tu model. Zamówił go Komitet Działu Sztuki dla Galicji w Krakowie na Wystawę światową 1900 roku odbywającą w Paryżu. Umożliwienie Witkiewiczowi i jego sztuce uczestnictwa w tej ekspozycji było wyrazem uznania dla stylu zakopiańskiego, który miał być polskim wkładem w ruch odrodzenia sztuki i rzemiosła. Zaplanowano prezentację modelu wraz z fotografiami budynków wybudowanych według witkiewiczowskich projektów w Zakopanem oraz zdjęciem chałupy góralskiej i planów murowanego domu w stylu zakopiańskim autorstwa Franciszka Mączyńskiego (który w przyszłości stał się współautorem Gmachu Głównego Muzeum Tatrzańskiego). Niestety w Paryżu sytuacja się skomplikowała. Plany Mączyńskiego nie zostały wysłane z racji niestaranności ich wykonania, a osamotniony model trafił pod ścianę sali krakowskich malarzy. Uszkodzony w transporcie i zakurzony, prezentował się nie najlepiej, toteż wkrótce trafił do skrzyni, a Witkiewicz otrzymał wezwanie do jak najszybszego zabrania go, gdyż koszty przechowywania w ówczesnej stolicy sztuki były bardzo wysokie.

Nie oznacza to, że kariera modelu się zakończyła. W dwa lata później był prezentowany na krakowskiej wystawie Towarzystwa „Polska Sztuka Stosowana”, które za cel nadrzędny postawiło sobie odnowienie polskiej sztuki użytkowej i stworzenie nowoczesnego wzornictwa przemysłowego, czerpiącego inspirację z polskiej sztuki ludowej. Wszystkie te działania wiązały się z ówczesną sytuacją polityczną kraju i zachowaniem świadomości tożsamości narodowej, ale także z międzynarodowym ruchem odrodzenia sztuki i rzemiosła Arts and Crafts Movement, który pojawił się w ostatniej ćwierci XIX wieku w Anglii. Model znalazł bezpieczne schronienie w filii Muzeum Tatrzańskiego w willi Koliba. Wraz z fotografiami innych realizacji w stylu zakopiańskim opowiada historię witkiewiczowskiej koncepcji. Ostatnią podróżą modelu Domu pod Jedłami była ta sprzed dwóch lat do Museo della Montagna w Turynie, gdzie Muzeum Tatrzańskie prezentowało kulturę i sztukę Podhala.

Opracowanie: Julita Dembowska (Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem),
© wszystkie prawa zastrzeżone

Przeczytaj też o Willi pod Jedłami [na stronie Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego](#)

Willa pod Jedłami, fot. z Archiwum Ilustracji „Ilustrowanego Kuriera Codziennego”, w zbiorach [NAC](#), lata 1918–1939.

Sztuka użytkowa w stylu zakopiańskim

„Wewnątrz w tej chacie wszystko nosi piętno upodobań artystycznych (...)”^[1] – pisał Stanisław Witkiewicz o góralskim domu. Równocześnie z architekturą w stylu zakopiańskim rozwijała się sztuka użytkowa inspirowana podhalańszczyzną. Koncepcja Witkiewicza od początku zakładała zasadę kompletności, a więc tworzenia architektury wraz z wystrojem wnętrza, począwszy od meblarskiego wyposażenia po najdrobniejsze zdobnicze detale. Tak jak chata góralska stanowiła wzór dla architektury, tak wyposażenie jej wnętrza z poszczególnymi sprzętami inspirowało projekty stylowe dla meblarstwa i sztuki użytkowej, bowiem „wszystko to musiało być wytworzone z materiału form, jakie się znalazły w sztuce ludowej”^[2].

Formy chaty góralskiej zaadaptowano do wymogów bardziej wymagającej klienteli. Witkiewicz uważał, że „izba biała, prawie bez zmiany, może być przeniesiona do bardzo nawet wykwintnych i bogatych mieszkań i stanowić przepyszną salę jadalną”^[3]. W jego koncepcji należało nadać góralski kształt wszystkim elementom wnętrza, a także, w związku z powyższym, stworzyć te, które „nie istniały, rzecz oczywista, w chałupie i musiały być wytworzone całkiem samodzielnie, pod wpływem przyrostu nowych potrzeb”^[4]. W tym celu w 1904 roku została wydana praca zbiorowa pod redakcją Witkiewicza zatytułowana *Styl zakopiański. Zeszyt I: Pokój jadalny*. Był to wzornik meblarski, w którym znalazły się projekty różnych nowych sprzętów domowych, jak również przykłady stosowania podhalańskich motywów zdobniczych.

Wzorem dla mebli stylowych było więc podstawowe wyposażenie góralskiej chaty, na które składały się: stół, [krzesła](#), półki, listwy i [sasięk](#). Ich formę kształtowała przede wszystkim funkcja. Posiadały bardzo logiczną konstrukcję, która to stanowiła jednocześnie ich walor artystyczny (np. kołeczki, spojenia „na zakładkę” czy „na kozią ratkę”), a która była ważniejsza od zdobień powierzchni. Duże znaczenie estetyczne posiadała również linia, która w dekoracyjny sposób rysowała wszystkie brzegi i prześwity. Jeśli w stylu zakopiańskim powstawały te podstawowe sprzęty, to powtarzały zazwyczaj wzorcową góralską formę, dodając urozmaicenia w zakresie wykroju detali i dekoracji. Dla zaprojektowania przykładowo mebli salonowych czy gabinetowych, których pierwotnie w chacie nie było („Umywalnie i toalety, kanapy i fotele, szezlongi i taburety, szafki, lustra, [biurka](#), i całe mnóstwo innych sprzętów”^[5]), opierano się na formach i konstrukcji sprzętów góralskich, kompilując ich elementy w zupełnie nowe meble. Chociażby [kredens](#) utworzony był z połączenia skrzyni, nóg stołu (srogi) oraz nadstawki wzorowanej na półce, a oparcie fotela czy wezgielnie łóżka bazowały na konstrukcji zaplecka sań.

Styl zakopiański czerpał bezpośrednio z repertuaru podhalańskiego zdobnictwa, wykonywanego głównie w technice ryzowania. Stosowano motywy geometryczne, jak łamanina, recica, szyszka, krzyż, jak również roślinne: gaje, leluje, parzenicę, złotogłów, dziewięciornik (rodzaj ostu) czy słynny „[wschód słońca](#)”, dodatkowo z częstym wykorzystaniem ażurów i prześwitów.

Mimo podporządkowania sprzętów w stylu zakopiańskim ich pierwowzorom (meblom góralskim) w zakresie formy i zdobnictwa, to w praktyce artyści skłaniali się częściej do życzeń samych zleceniodawców, niż sztywno trzymali się wzorów. Dodatkowo stylowe przedmioty różniły się w zależności od projektanta czy wykonawcy, którzy często wypracowywali swój indywidualny styl. Ważne było po prostu uzyskanie wrażenia zakopiańszczyzny. Po sukcesach pierwszych całościowych realizacji Witkiewicza w Zakopanem, a więc willi wraz z wyposażeniem, popularność stylu zakopiańskiego wciąż rosła, a za nią zapotrzebowanie na różne stylowe wyroby. Zamówienia „obejmowały ogromny zakres potrzeb życia, od sukni balowej do ornatu; od stołka do ołtarza; od łyżki do monstrancji; od domu do kościoła”^[6].

Obok Stanisława Witkiewicza głównymi projektantami mebli stylowych byli Wojciech Brzega, Wiktor Gosieniecki i Stanisław Barabasza. Sprzęty wykonywali również górale, zwłaszcza Maciej Sieczka, Jasiek Walczak (tokarz), Wojciech Gąsienica Roj (rzeźbiarz) i inni. W urządzeniach wnętrz znajdowały się również meble wykonane przez Szkołę Przemysłu Drzewnego.

Tak naprawdę istnieje niewiele wnętrz projektowanych przez Witkiewicza; są to wyposażenie domu *Pod Jedłami* oraz biblioteka pałacu w Kluczkowicach. Natomiast w zakresie meblarstwa największą działalność rozwinął Wojciech Brzega, który od 1903 roku prowadził własny warsztat. Wyrabiał w nim różnego rodzaju sprzęty w stylu zakopiańskim, uprawiał również twórczość rzeźbiarską.

Opracowanie: Paulina Kluz (Redakcja WMM),

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/).

Bibliografia:

- Teresa Jabłońska, *Styl zakopiański Stanisława Witkiewicza*, „Lamus”, 28 (2013), nr 2/12, s. 60–68.
Teresa Jabłońska, *Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza: przewodnik*, Zakopane 2002.
Jan Majda, *Styl zakopiański*, Kraków 1979.
Zbigniew Moździerz, *Dom „Pod Jedłami” Pawlikowskich*, Zakopane 2003.
[\[Jan Gwałbert Pawlikowski\], *O sztuce podhalańskiej, III: Sprzęt i zdobienie*, \[w:\] *Katalog Wystawy Podhalańskiej, Lwów 1911*, s.12–20.](#)
Stanisław Eliaż Radzikowski, *Styl zakopiański*, Kraków 1901.
Barbara Tondos, *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004.

[1] S.E. Radzikowski, *Styl zakopiański*, Kraków 1901, s. 13.

[2] T. Jabłońska, *Styl zakopiański Stanisława Witkiewicza*, „Lamus”, 28 (2013), nr 2/12, s. 64; za: S. Witkiewicz, *Styl zakopiański. Zeszyt I: Pokój jadalny*, s. 367.

[3] S.E. Radzikowski, dz. cyt., s. 15.

[4] T. Jabłońska, *Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza: przewodnik*, Zakopane 2002, s. 38.

[5] Tamże.

[6] J. Majda, *Styl zakopiański*, Kraków 1979, s. 22.

Tagi: [meble](#), [Podhale](#), [chata](#), [rzemiosło](#), [Stanisław Witkiewicz](#), [styl zakopiański](#), [licencje Creative Commons](#)

Stanisław Witkiewicz vs C. K. Szkoła Fachowa dla Przemysłu Drzewnego w Zakopanem

Pierwsze przejawy zainteresowania góralstwą miały miejsce jeszcze przed przyjazdem Stanisława Witkiewicza do Zakopanego. Od 1876 roku funkcjonowała w tym mieście pierwsza Szkoła Snycerska przemianowana później na c.k. Szkołę Fachową dla Przemysłu Drzewnego (*k.k. Fachschule für Holzbearbeitung in Zakopane*), w której kształcono profesjonalnych rzemieślników. Szkoła działała pod zarządem austriackiego zaborcy, a jej program nauczania propagował raczej tyrolskie wzory. Mimo tego, to właśnie jej wychowankowie podjęli się wykonania pierwszych dzieł inspirowanych sztuką podhalańską. Pod nadzorem ówczesnego dyrektora Szkoły Franciszka Neužila, według starannie opracowanych projektów Magdaleny Butowt-Andrzejkowiówny, w latach 1885–1886 na specjalne zamówienie Róży hr. Krasińskiej wykonano łóżko i parawan na wzór podhalański. Od drugiej połowy lat osiemdziesiątych w Szkole rozpowszechnił się styl dekoracyjny. Produkowano liczne komplety mebli projektowane przez Neužila, które posiadały prostą konstrukcję, a jedyne, co łączyło je z góralstwą, to obficie stosowana ornamentyka, bynajmniej nie ludowego pochodzenia. Jakkolwiek sam dyrektor określał je jako pierwszy mianem „zakopiańskich” (*zakopaner Styl*).

Stanisław Witkiewicz po osiedleniu się w Zakopanem zaczął dostrzegać duży potencjał w produkcji przemysłu drzewnego i tradycji miejscowych wyrobów z drewna. Znajdowała się tu przecież szkoła kształcąca fachowców, jak również liczna grupa ludowych cieśli, stolarzy i rzemieślników. Jednak pierwsze kontakty Witkiewicza ze Szkołą Fachową dla Przemysłu Drzewnego nie przyniosły oczekiwanego rezultatu. Władze szkoły optowały wciąż za tyrolsko-wiedeńskimi inspiracjami dla swoich wyrobów. Prócz wykonywania pojedynczych zamówień na komplety mebli stylizowanych na podhalańskie, wzory góralstwy uważano zwyczajnie za „chłopskie”. Rosnący antagonizm pomiędzy Witkiewiczem a Neužilem został wyrażony przez tego pierwszego w dziele *Na przelęczy* (1890), w którym nazwał Szkołę „rozsadnikiem tyrolsko-wiedeńskiego gustu, niemieckiej trucizny, zabijającej artyzm góralstwy ludu”^[1]. Niewątpliwie sytuacja ta skłoniła Stanisława Witkiewicza do zajęcia się projektowaniem mebli i różnych sprzętów osobiście, czemu pierwszy przykład dała realizacja *Koliby* Zygmunta Gnatowskiego.

W 1895 roku w roli nauczyciela przybył do Zakopanego Węgier – Edgar Kováts, od 1899 roku nowy dyrektor Szkoły. Austriackie władze zaborcze w myśl polityki lokalnej skłoniły się do uznania wzorów góralstwy za „właściwy styl narodowy w Galicji”^[2], czego wyraz dała działalność Kovátsa, zwłaszcza zaś wydany przez niego wzornik zatytułowany *Sposób zakopiański* (1899).

Kováts z impetem wprowadził swoją koncepcję na pole sztuki i skutecznie konkurował ze stylem zakopiańskim Stanisława Witkiewicza. Góralstwa w wersji tego pierwszego weszła do programu Szkoły, zaś proponowane przez niego wzory do użytku rzemieślników. Kováts zdobywał liczne zamówienia i poparcie wielu osobistości ze świata sztuki. Jednak mimo jego zdecydowanego ataku, Witkiewicz nie rywalizował i nie polemizował z nim. Podkreślał jedynie, że styl zakopiański nie ma nic wspólnego z propozycją Kovátsa i nie należy obu mieszać.

Sposób zakopiański Kovátsa proponował eklektyczną formułę. Witkiewicz zarzucał mu powierzchowność w nawiązywaniu do sztuki góralstwy, stosowanie innych form niż podhalańskie, jak również przesadę w dekoracji sprzętów. Wzory zdobnicze Kovátsa łączyły zgeometryzowane motywy roślinne z tyrolskimi, były nadużywane i stosowane bez zrozumienia ich przeznaczenia. Sprzęty zaś zyskiwały konwencjonalną formę, urozmaiconą jedynie o intarsjowany bądź ryzowany ornament oraz dekoracyjne szczyty.

Dyskusja na temat pierwszeństwa „stylu” czy „sposobu” zyskała rozgłos, kształtując stronnictwa artystyczne. Początkowo optowano za wyższością „sposobu”, za którym opowiedziało się kilku architektów, dzięki czemu to Kováts uczestniczył w przygotowaniu *Pawilonu Galicyjskiego* na Wystawę Światową w Paryżu w 1900 roku. Jednak rozgrywająca się publicznie polemika przeciwników i obrońców stylu zakopiańskiego – którzy na łamach czasopism i gazet wyrażali swoje poglądy, nieraz

całkiem napastliwe – przywróciła sprawiedliwość stylowi Witkiewicza. Feliks Jasiński słusznie skrytykował pawilon paryski, określając go jako „syntetycznie-słowiańsko-bizantyńsko-Kovátsowskie wnętrze niepolskiego domu w polskim sposobie”[3]. Za stylem zakopiańskim opowiedziało się z czasem szerokie grono artystów krakowskich i profesorów ASP, następnie zawiązane w 1901 roku Towarzystwo Polska Sztuka Stosowana.

Mimo ideologicznego zwycięstwa Witkiewicza nad Kovátsem, w praktyce snycerze zakopiańscy wielokrotnie korzystali ze wzorów *Sposobu zakopiańskiego*, mieszając jego elementy z motywami podhalańskimi proponowanymi przez styl zakopiański. Przykładem tego jest biblioteka pałacu w Kluczkowicach, która została wykonana według projektu Witkiewicza, jakkolwiek część jej motywów zdobniczych opierała się o tyrolskie wzory ze *Sposobu*. Tego rodzaju kompilacje wynikały z niejasno opracowanej przez Witkiewicza metody czerpania wzorów ze sztuki podhalańskiej, która traktowana była swobodnie, jak również z faktu, iż bardzo często jego współpracownikami byli kształceni zawodowo uczniowie i absolwenci Szkoły Przemysłu Drzewnego.

Pierwszym Polakiem pełniącym urząd dyrektora Szkoły był od 1901 roku Stanisław Barabasz, artysta i etnograf. Od tego czasu też relacje między Szkołą a Witkiewiczem unormowały się, ponieważ Barabasz „tę »skowaczałą« instytucję otworzył na oścież dla koncepcji Witkiewicza”[4], wprowadzając styl zakopiański do programu Szkoły. Kolejnymi dyrektorami byli zaś artyści współpracujący z Witkiewiczem wcześniej, tacy jak Karol Stryjeński czy Wojciech Brzega.

Opracowanie: Paulina Kluz (Redakcja WMM),

Ten utwór jest dostępny na [licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/).

Zobacz również przedmioty w stylu zakopiańskim: [drewniany kielich kościelny](#) i [serwis kawowy](#) projektu Stanisława Witkiewicza, [krzesło](#), [biurko](#) i [kredens](#) projektu Wojciecha Brzegi.

Bibliografia:

Teresa Jabłońska, *Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza. Przewodnik*, Zakopane 2002.

Jan Majda, *Styl zakopiański*, Kraków 1979.

Zbigniew Moździerz, *Dom "Pod Jedłami" Pawlikowskich*, Zakopane 2003.

Barbara Tondos, *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004.

[1] T. Jabłońska, *Muzeum Stylu Zakopiańskiego im. Stanisława Witkiewicza. Przewodnik*, Zakopane 2002, s. 19.

[2] B. Tondos, *Styl zakopiański i zakopiańszczyzna*, Wrocław–Warszawa–Kraków 2004, s. 85; za: M. Leśniakowska, *Jan Koszyc-Witkiewicz (1881–1952) i budowanie w jego czasach*, Warszawa 1998, s. 17.

[3] B. Tondos, dz. cyt., s. 92.

[4] J. Majda, *Styl zakopiański*, Kraków 1979, s. 8.

Tagi: [Zakopane](#), [szkoła](#), [Stanisław Witkiewicz](#), [styl zakopiański](#), [licencje Creative Commons](#)